

Kultuur

1/3

August Strindberg Foto: Erakogu

Axel ja Maria, August ja Siri

Postimees

10. oktoober 2015 23:54

Mina soovitaksin lugeda neid kaht raamatut paralleelselt: August Strindbergi «Hullu mehe kaitsekõnet» (Koolibri 2015) ja Lena Einhorni «Sirit» (Eesti Raamat 2013). Ja ilmtingimata kolmanda silmaga sinna juurde vaadata P. O. Enquisti stsenaariumi järgi 1985. aastal tehtud kuueosalist Rootsi teledraamat «Strindberg. Üks elu» (kui see oleks Eestis kättesaadav). Võib-olla siis pääseks lugeja/vaataja elu- ja kunstitõele lähemale, olgu ta ise Mees või Naine.

Loomulikus järjekorras oleks pidanud «Hullu kaitsekõne» ilmuma eesti keeles muidugi «Sirit» varem – sest üks tingis teise. Kui «Hullu kaitsekõne» on Mehe kui looduse krooni manifest *par excellence*, siis «Siri» on täpselt selle vastand. Kahjuks ei saanud «Sirit» kirjutada Siri von Essen ise, tema eest ja tema kaitseks pidi selle pooldokumentaalse teose kirja panema Strindbergi süüdistus- või kaitsekõnest rohkem kui 120 aastat hiljem – tänapäeva rootsi (feministlik?) kirjanik Lena Einhorn.

See, mida Strindberg nimetab põlglikult «maskulinismiks» (naine tahab olla nii nagu mees), kannab meie tänapäevakeeles nime feminism. Niisiis – kummal on õigus? Kas Naisel või Mehel? Kes on süüdi? Ja milles? Need küsimused oleksid heaks ettekäändeks korraldada raamatukogudes või klubides taas kunagi vanal hallil ajal moes olnud kirjanduslikke kohtuid. See elavdaks ehk publiku huvi klassikalise kirjanduse vastu ja annaks samal ajal inspiratsiooni võrdõiguslikkusliikumise koordinaatoritele.

Tähelepanelikku lugejat võivad häirida tõlke üksikud anakronismid, näiteks «geenid» (lk 143) – «Kaitsekõne» kirjutamise ajal 1887 ei olnud teadus neid veel avastanud, Strindbergil on nende asemel «pärand»; «pidu panema» (lk 218), «vana mölakas» (lk 207). «Lesbi» on tänapäeva sõna. Strindbergil on (lk 239) «Lesbia kättemaks» – vihjena Catulluse armsamale. Strindbergi palk raamatukogus 1876. aastal ei olnud astronoomiline 12 000 krooni kuus (lk 178), vaid tagasihoidlik 1200 krooni aastas. Samuti on mõningat segadust kommentaariumis, kus aastaarvud mitmel korral üksteisele ja tegelikule kronoloogiale vastu räägivad: Siri ja Augusti esimene laps sündis jaanuaris 1878, mitte 1877 (lk 283), ja Strindbergid ei kolinud Rootsi tagasi mitte 1879., vaid 1889. aastal (lk 286).

Kuid need pisiasjad ei sega lugemast kirjaniku voolavat, kirglikku, kaasakiskuvat teksti, mis hoolimata kisendavast liialdusest ja sisemisest ebaloogikast on siiski kirjutatud geniaalse autori sulega ja veenab ka siis, kui tal pole õigus. Sellega võrreldes on Siri Einhorni tekst kuiv, napp ja protokolliline, kuigi tal – läbi uuritud dokumentide ja kirjade põhjal – on ilmselt õigus nii psühholoogilises kui ka eetilises plaanis. Siri von Essenil (Marial) oli kahtlemata vigu ja nõrkusi, aga ta ei olnud see koletis ja «koeralita», kellena ta abikaasa (kuulus «kõrgesti haritud kirjanik» Axel) teda «meeletus vihas oma pealesunnitud tsölibaadi pärast» kujutas.

«Kukutada kõige loodu tõeline isand, mees, kes on andnud meile tsivilisatsiooni, kultuurisaavutused, suured mõtted, kunsti ja ametioskused, et upitada tema asemele vilets naisolevus, kes pole iial osalenud tsivilisatsiooni edasiarendamisel /---/ minu silmis on see väljakutse esitamine minu sugupoolele,» hüüab ta. Ja just seda teeb oma antipoodromaanis Lena Einhorn.

Rootsi omaaegse kirjanduskorfee Olof Lagercrantzi (muide ilmakeelne Stieg Larssoni mantlipärija David Lagercrantzi isa) suurest Strindbergi biograafiast (1979, kahjuks siiani eesti keelde tõlkimata) loeme «Hullu kaitsekõne» kohta, mis saksa keeles ilmus samal ajal, kui Strindberg abiellus oma järgmise naise, 20-aastase emantsipeerunud austerlanna Frieda Uhliga, et Friedale avaldas teos samasugust mõju nagu rüütel Sinihabeme salatoa ukse avamine. Tema jahmatuse ei olnud põhjendamatu: romaanis «Klooster», mille Strindberg kirjutas pärast seda lühiajaliseks jäänud abielu, on peategelased taas Maria ja Axel, aga seekord on Maria taga juba Frieda ise.

Märta Tikkanen kirjutab uue rootsikeelse «Kaitsekõne» eessõnas, kuidas ta tundis end Siri reinkarnatsioonina, kui tema enda mees, kirjanik ja kunstnik Henrik Tikkanen, ning Olof Lagercrantz, kes 1977. aastal Helsingis loengureisil viibides oli nende kodus õhtusöögil, otsekui liitusid omavahel «tagedate feministide» vastu, kellel ei tohtinud olla teisi jumalaid oma loova Mehe kõrval. See ei olnudki nii väga ammu.

Mõistagi tunnistab Märta Tikkanen kui kirjanik, et prototüüpide ja romaanitegelaste vahel on põhimõtteline vahe ning kõikidest oma deemonitest hoolimata on Strindbergi inimesekujutus võimas. Ja Strindbergi soomerootsi järgija Henrik Tikkanen, omal ajal laineid löönud autobiograafilise romaanisarja autor, ütleb oma kredo: «Ma vormin tõe tõsemaks tervikuks.»

«Lõpuks ometi!» hüüatab iga-aastasel Nobeli kirjandusauhinna väljakuulutamisel saalis keegi salapärase sissetungija. Sama võib nüüd hüüatada eesti lugeja Strindbergi paranoilise ja kurioosse, kuid südameverega kirjutatud autobiograafilise romaani ilmumise puhul. See ei tähenda, nagu oleks meil lõpuks ometi ilmunud Strindbergi peateos. Aga elevust kuupalju! Kirjandussündmus igal juhul.

ARVUSTUS

August Strindberg «Hullu mehe kaitsekõne»

Tõlge Ülev Aaloe

Koolibri 2015, lk 298

Lena Einhorn «Siri. Strindbergi varjus»

Tõlge Anu Saluäär

Eesti Raamat 2013, 344 lk